

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

- א. הקדמה
- ב. דיני היולדת
- ג. האתגר החברתי והמשפחתי שבשמירת הלכות טהרה
 1. שכיחות טומאת משכב ומושב
 2. שכיחות טומאת מגע, היסט, מדף ונתז רוק
 3. טומאה למפרע
 4. האמנם השתתפו נידות ויולדות בסעודות קודשים?
- ד. טומאת אוכלין בחולין, תרומה וקודש
- ה. חולין שנעשו על טהרת הקודש
 1. מחלוקת רש"י ורמב"ם בסוגיות "חולין שנעשו על טהרת הקודש"
 1. שיטת רש"י
 2. שיטת הרמב"ם
 3. סיכום שיטות רש"י והרמב"ם
- ז. היתר מגע יושבת על דם טהור בחולין שנעשו על טהרת הקודש
 1. ביאור "משנה ראשונה"ו"משנה אחרונה" לפי שיטת רש"י
 2. ביאור "משנה ראשונה"ו"משנה אחרונה" לפי שיטת הרמב"ם
- ח. מודעות לבעיית שיתוף הנשים בסעודות קודשים

א. הקדמה

מאמר זה דן ברקע ובהשפעה של שינוי מתועד שנעשה בהלכה בתקופת חכמי המשנה. השינוי האמור קשור למעמדם של "חולין שנעשו על טהרת הקודש" ביחס ליולדת שנמצאת ב"ימי הטוהר" שלה בערב פסח. תיעוד השינוי מופיע במשנה ובסוגיית הגמרא בנידה ע"ב. הבנת הסוגיה דורשת היכרות עם מושגי יסוד בענייני טהרות. בטרם נדון בסוגיה בנידה, נסקור את דיני היולדת ביחס לטומאה וטהרה, תוך התמקדות בהשלכות החברתיות של דיני טומאתה (כמו גם של דיני טומאתן של נשים נוספות), ונעסוק בהרחבה בהגדרה ובתשתית ההלכתית של המושג "חולין שנעשו על טהרת הקודש".

ב. דיני היולדת

דיני היולדת מופיעים בתורה בתחילת פרשת תזריע (ויקרא יב):

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁה כִּי תִרְיַע וְיִלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׂבַעַת יָמִים כִּימֵי נִדַת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא... וְשָׁלְשִׁים יוֹם וְשָׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טְהָרָה: וְאִם נִקְבָּה חֵלֶד וְטָמְאָה שְׂבַעַת יָמִים כִּימֵי נִדַתָּה וְשָׁלֹשִׁים יוֹם וְשָׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דָּמֵי טְהָרָה: וּבְקִלְיֹת יְמֵי טְהָרָה לְבֵן אוֹ לְבַת תִּבְיָא כְּכֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֵלְיָה וּבֵן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחִטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַפֶּהֶן: וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עֲלֶיהָ וְטְהָרָה מִמָּקָר דְּמִיָּה, זֹאת תּוֹרַת הַיְלָדוֹת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה: וְאִם לֹא תִמָּצָא יָדָהּ דִּי שָׂה וְלִקְחָהּ שְׁתֵּי תָרִים אוֹ שְׁנֵי בָּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֵלְיָה וְאֶחָד לְחִטָּאת וְכִפֶּר עֲלֶיהָ הַפֶּהֶן וְטְהָרָה. (ויקרא יב, א-ח)

נסכם בקצרה את עיקרי ההלכות הנוגעות לטומאתה וטהרתה של היולדת, שנלמדו בתורה שבעל פה מפרשה זו (לפי פסיקותיו של הרמב"ם):

היולדת זכר טמאה 7 ימים והיולדת נקבה טמאה 14 ימים. טומאתה בימים אלה היא כטומאת הנידה,¹ שהיא טומאה חמורה,² והרי היא בימים אלה מטמאת משכבות ומושבבות³ (כגון מיטות⁴, כיסאות⁵, סדינים⁶ ושטיחים⁷) שיושבת או שוכבת או נשענת עליהם, או שכובד גופה מכביד עליהם אף מבלי שהיא נוגעת בהם בבשרה.⁸ כמו כן, בימים אלה היא אסורה לבעלה כנידה.⁹ בתום הימים הללו, היולדת טובלת מטומאתה החמורה, ומונה "ימי טוהר" (33 ימים ליולדת זכר או 66 ימים ליולדת נקבה) שבהם היא מותרת לבעלה מן התורה גם אם רואה בהם דם מרחמה.¹⁰ במשך ימי הטוהר, היא כבר אינה טמאה כנידה המטמאה משכבות ומושבבות, והרי היא בגדר "טבולת יום ארוך".¹¹ אמנם, היא עדיין טמאה בטומאה המחייבת אותה כרת על ביאת המקדש או על אכילת קודשים במזיד,¹² וכמו כן אסור לה לגעת בקודש אף שאין על כך עונש

1. איסורי ביאה י, א
2. מטמאי משכב ומושב ג, ב; שאר אבות הטומאות י, ב
3. מטמאי משכב ומושב א, א. במאמר זה נתייחס באופן כללי ל"טומאת משכב ומושב", אף שיש גם "טומאת מרכב", ויש כמה הבדלים בין טומאת משכב ומושב לטומאת מרכב (ראה הל' מטמאי משכב ומושב ו, א-ב).
4. הל' כלים כז, ז
5. הל' כלים כה, א
6. הל' כלים כז, יב
7. הל' כלים כז, יא
8. מטמאי משכב ומושב ז, א. טומאת משכב ומושב נקראת גם "טומאת מדרס" (הל' כלים א, ג).
9. איסורי ביאה ד, ב
10. איסורי ביאה ד, ה. לדין בזמן הזה ראה שם יא, ה-ו.
11. גמרא נידה ע"ב; רמב"ם, מטמאי משכב ומושב ה, ד
12. פסולי המוקדשין יח, יג-יד; ביאת המקדש ג, יב-יד.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

כרת.¹³ בסוף ימי הטוהר שלה היא טובלת שוב,¹⁴ אך היא עדיין בגדר "מחוסרת כפרה" שאסורה באכילת קודשים ובביאת המקדש עד שתביא את קרבנה,¹⁵ "קרבת היולדת", שהוא קרבן "עולה ויורד" שהרכבו תלוי במצבה הכלכלי.¹⁶

ג. האתגר חברתי והמשפחתי שבשמירת הלכות טהרה

1. שכיחות טומאת משכב ומושב

טומאת משכב ומושב היא בעלת השלכות חברתיות מרחיקות לכת בחברה השומרת על דיני טהרות, ובפרט בכל הנוגע לנשים. משכב או מושב שנטמא בטומאת מדרס הוא אב הטומאה¹⁷ החוזר ומטמא את האדם¹⁸ הנוגע בו או הנושא, או אפילו מי שכובד גופו מכביד עליו אף מבלי לגעת בו.¹⁹ אדם כזה נעשה ראשון לטומאה, ואסור לו לגעת בקודשים או לאכול מהם עד שיטבול במקווה ויעריב שמשו.²⁰

עצם הימצאותם של מטמאי משכב ומושב בקרבת אנשים שאוכלים קודשים עלולה להוביל לתקלות חמורות. אמנם גם זב, מצורע ובוועל נידה²¹ נמנים בין מטמאי המשכבות והמושבות,²² אך תופעות אלו יחסית נדירות. לעומת זאת, מקרב הנשים, מלבד היולדת, גם הנידה והזבה מטמאות משכבות ומושבות,²³ והרי "הזיבות מצויה בנשים יותר מבגברים בהרבה מאוד כפי שהדבר ידוע" (פיה"מ לרמב"ם, קנים א, ה), ואין צריך לומר שהנידות היא תופעה שכיחה.²⁴

13. פסולי המוקדשין יח, יב; מטמאי משכב ומושב ה, ד

14. זו דעת הרמב"ם מטמאי משכב ומושב ה, ד; ובפיה"מ נידה ג, ו; ופיה"מ נגעים יד, ג.

15. מחוסרי כפרה א, א; פסולי המוקדשין יח, יד; בית הבחירה ז, יח; ביאת המקדש ג, ז

16. שגגות י, א-ב

17. מטמאי משכב ומושב א, א; שם ז, א

18. טומאת מת ה, ז. הדברים אמורים במשכבות ומושבות שנטמאו ע"י כל האנשים שהם בגדר "מטמאי משכב ומושב", למעט הבוועל נידה, שמשכבו ומושב אינם אלא וולד הטומאה, כטומאת מגע (מטמאי משכב ומושב ג, ב).

19. מטמאי משכב ומושב ז, ב

20. שאר אבות הטומאות י, א

21. לא מדובר בהכרח במי שעבר ובעל באיסור. ראה הל' שגגות ה, ו.

22. מטמאי משכב ומושב א, א; שם ג, א; טומאת צרעת י, יא

23. מטמאי משכב ומושב א, א

24. לדעת רוב הראשונים, הנידות היא המחזור החודשי הרגיל של האשה, ואילו הזיבות הנשית היא תופעה יחסית נדירה. ואולם, קולמוסים רבים נשברו בנסיון להסביר את שיטת הרמב"ם בהגדרת הנידה והזבה. להרחבה בנושא זה ראה ההקדמה לפרק ו מהלכות איסורי ביאה, מהדורת "מפעל משנה תורה", וראה מאמרי "הצעת פתרון למבוכה גדולה בהל' איסורי ביאה פרק ז" (יונתן רבינוביץ ויוחאי מקבילי), סיני, גליון קמה. וראה גם "ההדרה חדשה של תשובת

למשל, משפחה שנאספת בירושלים כדי לאכול קרבן פסח, חגיגה, שלמים או תודה, תתקשה מאוד מאוד לשמור על הטהרה הנדרשת לאכילת קרבנות אם ימצא בסביבתה אחד ממטמאי המשכבות והמושבות. ננסה לחשוב על משפחה שמתאכסנת בבית מלון בירושלים כדי לחגוג יחד את ליל הסדר, ולאכול קרבן פסח בליל ט"ו בניסן, וקרבן חגיגה ושלמי שמחה למחרת ביום ט"ו ועד יום ט"ז בניסן.²⁵ נמצא שבני המשפחה צריכים לשמור על טהרתם לאכול קודשים מיום י"ד עד יום ט"ז – כ-48 שעות.²⁶ לצורך הדוגמה, נניח שמדובר בבית מלון חדש לגמרי, ושכל המתקנים שלו (ובפרט כל המשכבות והמושבות) חדשים וטהורים.²⁷ נניח שאחת מבנות המשפחה נמצאת במצב שהיא מטמאה משכבות ומושבות (כגון שהיא נידה, זבה או יולדת בימי הטומאה שלה). האשה הטמאה עלולה לטמא²⁸ בקלות כל שטיח, כסא, ספה או מיטה וכדומה העשוי מחומרים המקבלים טומאה באופן שאלו יחזרו ויטמאו בני משפחה אחרים, כך שלא יוכלו לאכול קודשים עד שייטבלו במקווה ויעריב שמשם. למשל, בן משפחה שנמנה על קרבן הפסח עלול לדרוך על שטיח שנטמא במדרס האשה בליל ט"ו, עוד לפני שאכל את חלקו מהקרבן, ולהיטמא באופן שיאסר עליו אכילת קודשים עד ליל ט"ז.

הרמב"ם בעניין ספירת ימי נידה וזיבה על-פי כתב ידו, ודיון במשמעותה" (הרב בנימין אוריאל), המעיין, גליון טבת תשע"ה.

25. כדין שלמי חגיגה ושמחה שנשחטו ביום ט"ו בניסן – ראה מעשה הקרבנות ט, ה; שם י, ו.
 26. אמנם קיימת אפשרות שיאכלו קודשים גם בליל ט"ו ויומו וגם ביום ט"ז מבלי לשמור על טהרה ברצף, כגון שאכלו בליל ט"ו ובבוקר של ט"ו, ולאחר מכן נטמאו בטומאת ערב וטבלו לטומאתם והעריב שמשם כך שמותר להם לאכול בט"ז. ואפילו שמרו על טהרה ברצף, עדיין צריכים טבילה מדרבנן לפני כל סעודה שאוכלים בה קודשים, מפני היסח הדעת (ראה הל' שאר אבות הטומאות יג, ג).
 27. במציאות שלנו, קשה להעלות על הדעת שניתן לטהר מיטות, מזרונים, כורסאות, ספות וכדומה שנטמאו, שהרי טהרתן דורשת הטבלתן במקווה (רמב"ם, מקוות א, א). ובעת העתיקה מסתבר שבאמת היו מטבילים מיטות וכיוצא בהן (משנה, מקוות ז, ז).
 28. לכאורה, ניתן היה להבין שאשה לא תטמא מדרסים שאינם בבעלותה (כגון בבית מלון), לפי דברי הרמב"ם (כלים כד, ז) שכתב: "אין אדם מטמא במדרס משכב ומרכב שאינו שלו, שנאמר (ויקרא טו, ה): 'והנוגע במשכבו וכו'". אולם מהלכות רבות בהל' מטמאי משכב ומושב פרק יב ובהל' שאר אבות הטומאות פרק יח עולה בצורה ברורה שאדם מטמא מדרסים שאינם שלו, ולכן נראה שדברי הרמב"ם בהל' כלים באו למעט משכב גזול בלבד, ואין דבריו שם שייכים לאשה שמתארכת בבית מלון. ראה מל"מ ומרכה"מ הל' כלים שם, וראה תפא"י כלים פרק כג בועז אות ה.

2. שכיחות טומאת מגע, היסט, מדף ונתז רוק

אפילו נניח שניתן להתגבר על בעיית המשכבות והמושבבות עצמן (על ידי שימוש בחומרים שאינם מקבלים טומאה, כמו למשל כסאות פלסטיק), קשה מאוד להבין כיצד תוכל אשה נידה, זבה או יולדת בימי טומאתה להסב לשולחן החג עם שאר בני משפחתה, כשאלה אוכלים קודשים בטהרה. כל מגע הכי קטן²⁹ שלה או של בגדיה³⁰ באחד מבני משפחתה יטמא אותו. כמו כן, כל מגע שלה באוכל הקדוש יטמא אותו.³¹ בנוסף, יש דרכים שבהם מטמאי משכב ומושב מטמאים אנשים, כלים ומאכלים גם מבלי לגעת בהם ישירות, ובהם "טומאת היסט"³² ו"טומאת מדף"³³. ואם לא די בכך, הרי שגם הרוק שלה הוא אב הטומאה המטמא אדם, כלים ומאכלים בכלשהו,³⁴ כך שכל נתז מפיה³⁵ עלול לגרום לתקלה חמורה. כיצד תוכל אשה כזאת להסב לשולחן החג שבו אוכלים קודשים?

3. טומאה למפרע

טומאות נוספת, המיוחדות למטמאי משכב ומושב הנשיים, הן טומאת "מעט לעת שבנידה"³⁶ "טומאת וסתות"³⁷ ו"טומאת כתמים"³⁸ שהן טומאות מדרבנן,³⁹ מספק.⁴⁰

-
29. טומאת מת א, ג
30. פשוט שבגדיה טמאים מדרס, לכל הפחות לאחר שישבה בהם. וגדולה מזו אמרו (רמב"ם, מטמאי משכב ומושב ט, ד): "וכן נדה שישבה עם הטהורה במטה – בגדיה [=של הטהורה] טמאין מדרס", וכל שכן בגדיה של הנידה עצמה.
31. גם אם לא הוכשר האוכל לקבל טומאה על ידי הרטבתו באחד משבעת המשקים המכשירים, שהרי "חייבת הקודש מכשרתן" (שאר אבות הטומאות יב, יג).
32. מטמאי משכב ומושב ת, א-ב. דוגמה פשוטה של טומאת היסט: כגון שהאשה הטמאה מזיזה קלות את השולחן שעליו מונח האוכל הקדוש, הרי האוכל נטמא, ואפילו השולחן עשוי מחומר שאינו מקבל טומאה, ואפילו מונח האוכל בכלים שאינם מקבלים טומאה.
33. מטמאי משכב ומושב ו, ג-ה. "מדף" מלשון "ריחו נודף" (פה"מ זבים ד, ה). לדעת הרמב"ם, טומאה זו היא מדרבנן. אדם, כלים, אוכלים ומשקים שנטמאו במדף הם ראשון לטומאה, ומטמאים אוכלים ומשקים. זוהי טומאת "עליונו של זב" (נידה לב ע"ב; רמב"ם, מטמאי משכב ו, ו; פה"מ כלים א, ג).
34. מטמאי משכב ומושב א, יד-טו. זוהי טומאת "מעיינות הזב".
35. "צנורא" בלשון חז"ל, ראה למשל נידה לג ע"ב
36. מטמאי משכב ומושב ג, ד
37. מטמאי משכב ומושב ג, ה
38. איסורי ביאה ט, ב; מטמאי משכב ומושב ג, ו
39. מטמאי משכב ומושב ג, ט
40. שמא כבר עבר זמן משנטמאה בפועל עד שגילתה שנטמאה (פה"מ נידה א, א). ובטומאת כתמים יש ספק "שמא כתם זה מדם החדר בא" (איסורי ביאה ט, ב).

טומאות אלו גורמות לכך שגם אשה טהורה לחלוטין עלולה לטמא מדרסות למפרע. לדוגמה: אשה טהורה דורסת על שטיח (העשוי מחומרים המקבלים טומאה). אחריה דורסים על השטיח אנשים נוספים. לאחר כמה שעות, האשה רואה דם מרחמה, או שרואה כתם, אפילו על בגדה. בתנאים מסוימים⁴¹, האשה מטמאה את השטיח בטומאת משכב ומושב למפרע משעה שדרסה עליו. במקרה זה, מי שדרס על השטיח אחריה נטמא גם כן. וכשם שהיא מטמאה מדרסים למפרע, כך גם רוקה טמא למפרע, וכן היא מטמאה במגע ובהיסט למפרע⁴², הכל מדרבנן. אדם וכלים שנטמאו מטומאות אלו צריכים טבילה במקווה⁴³ והערב שמש⁴⁴ כדי להיטהר. ומאכל של קודשים שנטמא מכוח טומאות אלו, וכגון שנטמא בשר קרבן במגע אדם שנטמא למפרע משטיח, דינו ש"תולין, לא אוכלין ולא שורפין".⁴⁵

נמצא שגם הימצאותה של אשה טהורה בקרב אוכלי קודשים עלולה לגרום לתקלות חמורות, אם קיימת סבירות שהיא עשויה לראות דם בקרב.

4. האמנם השתתפו נידות ויולדות בסעודות קודשים?

אינני יודע כיצד התגברו על קושי זה בזמן הבית. אמנם, סביר להניח שרוב היולדות בימי הטומאה שלהן (בשבוע או בשבועיים הראשונים שלאחר הלידה) העדיפו שלא להשתתף כלל ב"עלייה לרגל משפחתית" בתקופת ההחלמה שלהן אחרי הלידה, מעין מה שמסופר על חנה לאחר לידת שמואל.⁴⁶ כמו כן, לדעת רוב הראשונים,⁴⁷ תופעת הזיבות הנשית יחסית נדירה⁴⁸ (אף שהיא שכיחה הרבה יותר מהתופעה הגברית המקבילה). אך תופעת הנידות בוודאי שכיחה.⁴⁹ כיצד נהגו הנשים הנידות? האם

-
41. כגון שמדובר ב"אשה שאין לה ווסת" (להגדרתה ראה איסורי ביאה ת, א-ב), ובתנאי שלא ערכה בדיקה פנימית שבה מצאה עצמה טהורה אחרי שדרסה על השטיח.
42. מטמאי משכב ומושב ג, ח. ונראה שלדעת הרמב"ם אינה מטמאה מדף למפרע, שהרי טומאת מדף עצמה מדרבנן לשיטתו.
43. הל' מקוות א, א.
44. אף שהטומאה היא מדרבנן, כיוון שעיקרה מן התורה. ראה שאר אבות הטומאות ט, א; שם י, ב. וראה תפא"י פרה, פ"ה בועז אות ד.
45. מטמאי משכב ומושב ג, ט; שאר אבות הטומאות יג, יא.
46. שמואל א' א, כב.
47. ראה למשל רש"י ערכין ח ע"א ד"ה פתח. באשר לשיטת הרמב"ם, ראה לעיל הערה 24.
48. זיבות גדולה מצריכה "שבעה נקיים" להיטהר ממנה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פרק ו. אמנם גם זבה קטנה מטמאת משכבות ומושבנות (שם ו, ח), אך רק למשך יומיים לכל היותר.
49. אמנם אפשר שבעת העתיקה תופעת הנידות היתה שכיחה פחות מאשר היום, כיוון שרוב הבנות נישאו סמוך למועד הופעת ווסתן, ולאחר מכן נכנסו ל"מעגל" של שנים רבות שבהן הרו, ילדו והיניקו, והיו רוב הזמן "מסולקות דמים".

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

השתתפו ב"עלייה לרגל משפחתית" חרף הקושי העצום שעצם נוכחותן גרם לבני משפחתן הנדרשים שלא להיכשל בטומאת מקדש וקדשיו?⁵⁰ כאמור, אינני יודע, אך ברי לי שאילו נהגו ההלכות הללו היום, הן היו מציבות אתגר קשה ביותר בפני עולם התורה.

בהמשך מאמר זה נדון אפוא במעמד היולדת בימי הטוהר שלה (33 או 66 ימים שלאחר ימי הטומאה), ובשנוי שמתועד במשנה בקשר למעמדה בימים הללו.

ד. טומאת אוכלין בחולין, תרומה וקודש

דברי מאכל ומשקה מקבלים טומאה (בתנאים מסוימים), וטומאה זו נקראת "טומאת אוכלין". אמנם אין דבר מאכל שהוא בעצמו מקור של טומאה ("אב הטומאה"), לפחות לא מצד דין טומאת אוכלין,⁵¹ לכן אוכל טמא לעולם יהיה "ולד הטומאה". יש דרגות שונות של "ולד הטומאה". הדרגה החמורה ביותר היא "ראשון לטומאה". דבר מאכל שנטמא⁵² מ"אב הטומאה" (למשל, בשר קרבן שנטמא בהיסט ע"י אחד ממטמאי המשכבות והמושבות) יהיה ראשון לטומאה. דבר מאכל שנטמא במגעו של ראשון לטומאה יהיה שני לטומאה, ושוטמא במגע השני יהיה שלישי, ושוטמא במגע השלישי יהיה רביעי.

ואולם יש הבדל בין מאכלים של חולין, תרומה וקודשים, שבחולין יש רק ראשון ושני לטומאה, ובתרומה יש גם שלישי, ובקודש יש גם רביעי, וכפי שמסכם הרמב"ם:

כל מקום שנאמר באוכלין "פסול" – הוא שיהיה האוכל עצמו טמא ולא יטמא אוכל אחר, אלא אם נגע באוכל אחר הרי הוא טהור.

50. ראה נידה לג ע"ב: "מעשה בצדוקי אחד שספר עם כהן גדול בשוק ונתזה צנורא מפיו ונפלה לכהן גדול על בגדיו והוריקו פניו של כהן גדול", ובתוס' שם (ד"ה תיפוק ליה משום צינורא דע"ה): "דוקא לענין צינורא עשאוהו כזב שאפשר ליזהר ויכולין לעמוד בה אבל חומרא יתירא כגון משכב ומושב והיסט לא עשאוהו כזב". הרי ששפתי התוס' ברור מללו שעצם הימצאותם של מטמאי משכב ומושב והיסט בקרבת אנשים שנדרשים לשמור על טהרה הוא דבר שלא ניתן לעמוד בו (והשווה לתוס' חגיגה יט ע"ב ד"ה בגדי ע"ה), ולכן לדעתם לא גזרו טומאת משכב ומושב והיסט על עם הארץ. וכל שכן בנידון דידן שגדול הקושי לעמוד בדבר, שהרי מדובר כאן בבנות משפחה שהן אבות הטומאה מן התורה.

51. הל' שאר אבות הטומאות י,ט. אמנם דבר שהוא ראוי לאכילת אדם עשוי להיות אב הטומאה בגלל טומאה אחרת שיש בה, כמו למשל בשר נבלה שהוא אב הטומאה מצד דין טומאת נבלה.

52. דבר מאכל אינו מקבל טומאה אלא אם "הוכשר" תחילה לקבלת טומאת ע"י כך שנרטב ברצון הבעלים באחד משבעת המשקים ה"מכשירים" – ראה הל' טומאת אוכלין א,א.ב. ואולם, בקדשים אין צורך בהרטבה, "מפני שחבת הקדש מכשרתן" (הל' שאר אבות הטומאות יב,ג).

הראשון שבחולין – טמא ומטמא, השני – פסול ולא מטמא, ואין שני עושה שלישי בחולין...

הראשון והשני שבתרומה – טמאים ומטמאים, השלישי – פסול ולא מטמא, ואין שלישי עושה רביעי בתרומה...

הראשון והשני והשלישי בקדש – טמאין ומטמאין, הרביעי – פסול ואינו מטמא, ואין רביעי עושה חמישי לעולם... (רמב"ם, שאר אבות הטומאות יא, א-ד)

ה. חולין שנעשו על טהרת הקודש

יש מגבלות רבות החלות על מי שמבקש לאכול קודשים, מצד דיני טומאה וטהרה. אסור לאדם שאינו טהור לחלוטין לאכול קודשים, אסור לאכול קודשים שנטמאו, וכן אסור לגרום טומאה לקודשים.⁵³ אולם, לדעת הרמב"ם, מעיקר הדין מותר לכתחילה לאדם טהור לאכול חולין טמאים, וכן מותר לאדם טמא לאכול חולין טהורים, ולטמאם, כפי שביאר זאת הרמב"ם:

כל הכתוב בתורה ובדברי קבלה מהלכות הטומאות והטהרות אינו אלא לענין מקדש וקדשיו ותרומות ומעשר שני בלבד... אבל החולין אין בהן איסור כלל, אלא מותר לאכול חולין טמאין ולשתות משקין טמאים, הרי נאמר בתורה (ויקרא ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", מכלל שהחולין מותרין שאינו מדבר אלא בבשר קדשים. א"כ מפני מה נאמר "הראשון שבחולין טמא והשני פסול", לא שיהיה אסור באכילה אלא למנות ממנו לתרומה ולקדש, שאם נגע שני של חולין בתרומה פסלה ועשאה שלישי, וכן אם נגע באוכלין של קדש טימאן ועשאן שלישי... וכן האוכל אוכל שני של חולין אם נגע בתרומה פסלה.

כשם שמותר לאכול חולין טמאים ולשתותן, כך מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י, ויש לו לטמא את החולין המתוקנין לכתחלה... (טומאת אוכלין טז, ח-ט)

אמנם, הרמב"ם ממשיך ומסביר שיש אשר בכל זאת הקפידו לאכול את חוליהם בטהרה:

אף על פי שמותר לאכול אוכלין טמאין ולשתות משקין טמאים, חסידים הראשונים היו אוכלין חולין בטהרה ונוהרין מן הטומאות כולן כל ימיהם, והן הנקראים "פרושים". ודבר זה קדושה יתירה היא ודרך חסידות, שיהיה נבדל אדם ופורש משאר העם ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמם, שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה, שנאמר (ויקרא יא, מד) "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם". (שם, הלכה יב)

53. פסולי המוקדשין יח, יב-יג

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

גם בקרב ה'פרושים' יש מדרגות שונות של הקפדה. כל פרוש (בהיותו טהור⁵⁴) נזהר שלא לאכול מאכל חולין שהוא ראשון או שני לטומאה. ואולם, חולין שהוכשרו לקבל טומאה ושנגעו בשני לטומאה מותרים באכילה לפרושים, כיוון ש"אין שני עושה שלישי בחולין" (שאר אבות הטומאה יא, ב). נמצא שהמדרגה הבסיסית של הפרושים היא "האוכלין חוליהן בטהרת חולין"⁵⁵.

ואולם, יש המקפידים עוד יותר, ונוהגים בחוליהם כאילו יש בהם קדושה יתרה, וכפי שמסביר הרמב"ם:

ועניין אמרם בכל מקום 'שנעשו על טהרת הקודש' או 'על טהרת התרומה' כמו שאבאר. והוא, שהחסידים היראים כאשר רצו להביא עצמם לידי פרישה מהמון עמי הארץ עד שלא יאכלו ולא ישתו עמהם בגלל מה שיש בכך מן הטוב... לפיכך מטילים על עצמם לאכול חוליהם בטהרה. אם היה אוכל על טהרת התרומה, נוהגין באותן החולין כאילו הן תרומה לעניין הטומאה והפסול, ואם היה אוכל על טהרת הקודש נוהגין בהן כאילו הן קודש. (פירוש המשניות, טהרות ב, ב)

אלא, שנחלקו תנאים ואמוראים בשאלת מעמדם המדויק של חולין שנעשו על טהרת הקודש.

לפי העדות של המשנה בחגיגה (ב, ז): "יוחנן בן גודגדא היה אוכל על טהרת הקודש כל ימיו". הגמרא (חגיגה כ, א) מסבירה שהתנא של משנה זו "קסבר חולין שנעשו על טהרת קודש כקודש דמו".

לעומת זאת, במשנה בטהרות (ב, ח) מופיעה המחלוקת הבאה: "וחולין שנעשו על גבי הקודש הרי אלו כחולין. ר' אלעזר בר' צדוק אומר הרי אלו כתרומה". ומסביר הר"ש: "והני תנאי תרוייהו סבירא להו חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו".

כמו כן, בגמרא בחולין (ב ע"ב) מובאת דעתו של רבה בר עולא הסובר "כקודש דמו" ומסביר בכך את המשנה הראשונה במסכת:

אמר רבה בר עולא הכי קתני, הכל שוחטין ואפילו טמא בחולין. טמא בחולין מאי למימרא? [רש"י: דהא לא הוזהרו ישראל על טהרת חוליהן] – בחולין שנעשו על טהרת הקודש, וקסבר חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו.

ואילו בהמשך הסוגיה (שם ג ע"ב):

54. בזמן שהפרוש טהור בעצמו. אך פרוש שנטמא אוכל חולין טמאים – ראה תוס' חולין ב, ב ד"ה טמא בחולין.

55. רש"י, חגיגה כ ע"א (ד"ה מדלא קתני בהו מעלה)

כולהו כרבה בר עולא לא אמרי... חולין שנעשו על טהרת קודש לאו כקודש דמו.
אלא שלפענ"ד, דרכם של רש"י ושל הרמב"ם בהבנת המחלוקת שונות זו מזו, וכפי
שיתבאר.

ו. מחלוקת רש"י ורמב"ם בסוגיות "חולין שנעשו על טהרת הקודש"

1. שיטת רש"י

המשנה בחגיגה מלמדת על מעלות [=חומרות] שעשו חכמים בבגדים:

בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, בגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה, בגדי אוכלי
תרומה מדרס לקודש... יוחנן בן גודגדה היה אוכל בטהרת הקודש כל ימיו, והייתה
מטפחתו מדרס לחטאת. (משנה, חגיגה ב, ז)

ופירש רש"י שם:

כל אלו מעלות מדברי סופרים שאמרו שאין שמירת טהרתן של אלו חשובה שמירה
אצל אלו, ומתוך שהן אלו אצל אלו כאילו לא שמרוה, גזרו בהן בבגדיהן, שמה ישבה
בהן אשתו נידה והרי הן מדרס הנידה. (רש"י, חגיגה יח ע"ב ד"ה לאוכלי תרומה)

ובגמרא שם:

אמר רב מרי: שמע מינה חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו. ממאי, מדלא
קתני בהו מעלה? ודלמא האי דלא קתני בהו מעלה דאי דמו לתרומה הא תני תרומה,
ואי דמו לחולין הא תני לחולין, דתנן (טהרות ב, ח): "חולין שנעשו על טהרת הקודש
הרי הן כחולין ראב"צ אומר הרי הן כתרומה". אלא מסיפא... יוחנן בן גודגדה היה
אוכל על טהרת הקודש כל ימיו והיתה מטפחתו מדרס לחטאת, לחטאת אין, לקודש
לא! אלמא קסבר חולין שנעשו על טהרת קודש כקודש דמו. (חגיגה יט ע"ב)

ופירש רש"י (ד"ה דלמא):

או כחולין דמו דלא מהני בהו מאי דאמר האי גברא, דבטלה דעתו; או כתרומה דמו
דאיכא תנאי דפליגי במילתא, כדמסיים ואזיל, הלכך לא תנא בהו מעלה דאי דמו
לחולין הא תני ליה חולין ואי דמו לתרומה הא תנן ליה במתניתין תרומה.

(רש"י, שם ד"ה דלמא)

דברי רש"י המודגשים באים להסביר את טעמו של ת"ק דראב"צ (במשנה טהרות ב, ח)
שסובר "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", והרי הם כחולין. טעם זה
מופיע גם בדברי רש"י על הגמרא בחולין לג ע"ב. לפי דעה אחת בגמרא שם, ר' יהושע
(במשנה טהרות ב, ב) סובר שחולין שנעשו על טהרת הקודש אין בהם שלישי
לטומאה, אף על פי שחולין שנעשו על טהרת התרומה יש בהם שלישי. וכתב שם רש"י
(ד"ה ודלא כרבי יהושע): "דאמר חולין שנעשו על טהרת הקודש לא פסיל בהו שלישי

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

דבטלה דעתו ואין יכול להתפיס על חולין טהרת הקודש". וכן כתב רש"י שם (ד"ה על טהרת תרומה): "דבטלה דעתו ואין שם טהרת הקודש נתפסת עליהם, אבל בטהרת תרומה נתפסין". וכן בפירושו לסוטה ל ע"א כתב רש"י (ד"ה הכי גרסינן): "שהמתפיס חולין לטהרת הקודש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום".

אמנם, גם ראב"צ (במשנה טהרות ב, ח) סובר שחולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו, אלא שלדעתו הרי אלו כתרומה. ומסביר הרא"ש (בפירושו למשנה שם): "ור' אלעזר סבר אע"ג דבטלה דעתו ואין להם שמירת קודש, דין תרומה יש להם".

לפי רש"י וההולכים בדרכו, גם ת"ק וגם ראב"צ⁵⁶ במשנה טהרות ב, ח סוברים שבטלה דעתו של מי שמבקש להתפיס על חולין שם טהרת הקודש, וזו היא סברת היסוד של כל מי שאומר "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו". ואולם, ת"ק סובר שכיוון שבטלה דעתו, "הרי אלו כחולין", ואילו ראב"צ סובר שמכל מקום יועילו דבריו להתפיס על החולין דין טהרת תרומה.

והנה, המשנה בחגיגה (ג, א) מונה רשימה של חומרות ("מעלות") שיש בקודש ביחס לתרומה בענייני טומאה וטהרה. ובגמרא שם מובא:

דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: אחת עשרה מעלות שנו כאן, שש ראשונות בין לקודש בין לחולין שנעשו על טהרת הקודש, אחרונות לקודש אבל לא לחולין שנעשו על טהרת הקודש. (חגיגה כב ע"א)

הגמרא מסבירה את ההבדל בין המעלות הראשונות לאחרונות:

קמייתא דאית להו דררא דטומאה מדאורייתא [רש"י: חשש טומאה מדאורייתא] – גזרו בהו רבנן בין לקודש בין לחולין שנעשו על טהרת הקודש. בתרייתא דלית להו דררא

56. דבריו המפורשים של הרא"ש עומדים בניגוד לדברי המרכה"מ (הל' שאר אבות הטומאות יא, ז) שהסביר לפי רש"י: "מדברי ראב"צ דס"ל דשני עושה שלישי בחולין שעל טהרת הקודש אלמא דלא בטלה דעתו. וקשה ממה נפשך אם נתפסות בקדושת קדש יעשו ג"כ רביעי בקודש ואם אינם נתפסות אפי' שלישי נמי לא יעשו (דאין זה סברא שיתפסו קדושת תרומה ואיהו לא אתפסיה בקדושת תרומה) אלא ודאי דס"ל לראב"צ דודאי נתפסות בקדושת קודש ואפ"ה אינם עושים רביעי". וראה גם "מקדש דוד" (ח"ג סי' מ ס"ק ב ד"ה והנה למ"ד) שנוטה לומר שראב"צ אינו סובר "בטלה דעתו". ואולם מדברי הרא"ש עולה שלפי דרכו של רש"י גם ראב"צ סובר "בטלה דעתו", אלא שהוא סובר שרואים כאילו התפיס על החולין טהרת תרומה, ואילו לפי ת"ק "אין בדבריו כלום". ובחזו"א טהרות סי' ב ס"ק ג כתב שגם התוס' בחגיגה כ, א ד"ה ראב"צ סוברים כרא"ש. ואף שמדברי הרשב"א בחולין לה, א משמע שהבין בדעת רש"י שראב"צ אינו סובר "בטלה דעתו", מכל מקום העדפתי לנקוט כרא"ש למען הפשטות. ובכל מקרה, ברור שלפי רש"י סברת ת"ק דראב"צ היא "בטלה דעתו".

דטומאה מדאורייתא – גזרו בהו רבנן לקודש, לחולין שנעשו על טהרת הקודש לא
 גזרו בהו רבנן. (שם כא ע"ב)

לפי דרכו של רש"י, נראה ברור שהבחנה זו בין המעלות הראשונות ("דאית בהו דררא דטומאה דאורייתא") למעלות האחרונות ("דלית בהו דררא דטומאה דאורייתא") אמורה אך ורק לפי מי שסובר "חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו".⁵⁷ לדעתו, קיימת אפשרות להתפיס על החולין שם טהרת קודש, אלא שיש מקום להבחין בין מעלות של קודש "דאית בהו דררא דטומאה דאורייתא" שאותן יש להשית גם על חולין שנעשו על טהרת הקודש, למעלות "דלית בהו דררא דטומאה דאורייתא" שבהן לא גזרו בחולין שנעשו על טהרת הקודש, אלא רק בקודש ממש. לעומת זאת מי שסובר "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", הרי זה משום ש"בטלה דעתו ואין יכול להתפיס על חולין טהרת הקודש", ואם כן, ברור שאין לחלק בין המעלות הראשונות של קודש על התרומה למעלות האחרונות, והללו כמו הללו לא שייכות בחולין שנעשו על טהרת הקודש!

והנה, אחת מחמש המעלות האחרונות שמונה המשנה (חגיגה ג, ב) היא "הרביעי בקודש פסול, והשלישי בתרומה"⁵⁸. לפי רש"י יוצא אפוא, שמי שסובר "כקודש דמו" עשוי לסבור⁵⁹ שיש רק שלישי לטומאה בחולין שנעשו על טהרת הקודש, ולא רביעי, אם הוא מקבל את החילוק שעושה הגמרא בין המעלות הראשונות לאחרונות. אמנם, אם כן, גם מי שסובר "כקודש דמו" וגם ראב"צ (הסובר "לאו כקודש דמו" אלא "הרי אלו כתרומה") סוברים שאין רביעי בחולין שנעשו על טהרת הקודש, אלא שיש מחלוקת ביניהם בשאלה האם נוהגות בהם שש המעלות הראשונות.⁶⁰

ניתן להוכיח שהבנה זו בדעת רש"י בסוגיה ב"חומר בקודש" רווחה כבר בימי הראשונים. בגמרא בחולין (לה ע"א) מובאת דעתו של רב יצחק בר שמואל בר מרתא שאין שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקודש עושה רביעי בקודש, "שאין לך דבר

57. ראה חזו"א טהרות סי' ב ס"ק ג שהבין כך בסוגיה ב"חומר בקודש", בלי קשר מפורש לשיטת רש"י.

58. ראה רש"י חולין לה ע"א (ד"ה אלא קודש מקודש) שמסביר שרביעי לטומאה שפסול בקודש הוא מדרבנן. לפי זה מובן מדוע מעלה זו של "הרביעי בקודש פסול" נמנית בין המעלות "דלית להו דררא דטומאה מדאורייתא". אמנם ראה שם תוס' ד"ה אין לך דבר ותוס' חגיגה כא ע"ב ד"ה בתרייתא.

59. ראה גמרא חולין לה ע"ב ורש"י ד"ה בחולין שנעשו, שהתנא של המשנה בטהרות ב, ו סובר שהשלישי של חולין שנעשו על טהרת הקודש עושה רביעי בקודש. תנא זה סובר שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, ונראה שרש"י יודה שתנא זה סובר שיש בהם גם רביעי, לפי דברי הרשב"א שיובאו להלן.

60. וכך דייק בחזו"א טהרות סי' ב ס"ק ד אליבא דתוס' חגיגה כ ע"א ד"ה וראב"צ.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

שעושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש בלבד". רש"י תולה את דברי רב יצחק בהבחנה שעושה הגמרא בפרק "חומר בקודש" בין המעלות הראשונות לאחרונות:

דהאי שלישי [ד]עביד רביעי בקודש מעלה היא דרבנן, דהא גבי מעלות דחומר בקודש קתני להו בחמש מעלות אחרונות דאמרינן התם דלית להו דררא דטומאה מדאורייתא, וכי תקינו רבנן בשלישי דקודש מקודש הוא דתקון.
(רש"י, חולין לה ע"א ד"ה אלא קודש מקודש)

וכתב הרשב"א:

ולפי פירושו של רש"י ז"ל, רב יצחק בר שמואל בר מרתא שפיר אית ליה חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, כלומר שהקדושה נתפסת בהן, אלא שאין עליהן מעלות הקודש להיות בהן רביעי, ולא לעשות רביעי בנגיעה אפילו בקודש מקודש.
(חידושי הרשב"א, חולין לה ע"א)

הרי שמפורש בדברי הרשב"א, שלפי רש"י, רב יצחק סובר כסוגיה ב"חומר בקודש" שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, ולכן לא "בטלה דעתו" אלא "הקדושה נתפסת בהן", אלא שאף שהקדושה נתפסת, לא גזרו עליהן את כל מעלות הקודש, ולכן אין בהם רביעי וגם השלישי שבהן אינו עושה רביעי בנגיעה.

נמצא שלפי דרכו של רש"י, הסוגיה בפרק "חומר בקודש" (חגיגה כא ע"ב) העוסקת במעלות הקודש על התרומה, סוברת כאחותה בפרק הקודם (חגיגה יט ע"ב) העוסקת במעלות שעשו חכמים בבגדים. שתי הסוגיות סוברות שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו.

2. שיטת הרמב"ם

לפי דעת הרמב"ם, נראה שההבחנה שעושה הגמרא בחגיגה בין המעלות הראשונות לאחרונות היא לפי מי שסובר "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו".⁶¹ כך עולה בצורה ברורה מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות:

שחולין שנעשו על טהרת הקודש אינן כקודש בכל דבר אלא בדברים אחדים... ובפרק שאחר זה ימנה דברים יתירים בטהרת הקודש על התרומה, ואמרו בהן אחת עשרה מעלות שנו כאן, שש ראשונות בין לקודש בין לחולין שנעשו על טהרת הקודש, אחרונות לקודש אבל לא לחולין שנעשו על טהרת הקודש. (פיה"מ, חגיגה ב, ז)

61. ראה טורי אבן חגיגה כ,א ד"ה אלמא קסבר שהגיע להבנה זו באופן עצמאי, בלי קשר לשיטת הרמב"ם, וזה לשונו: "למאן דאמר כקודש דמי סבירא ליה דלכל דבר שווה לקודש, אפילו בדליכא דררא דטומאה דאורייתא". וראה לעיל הערה 57 שהחזו"א הבין את הסוגיה בחומר בקודש באופן הפוך. ולפי דרכנו מתבאר שמחלוקתם של החזו"א והטו"א היא כבר מחלוקת קדומה של רש"י והרמב"ם.

וכך גם בפה"מ למסכת טהרות:

אוכל שלישי זה אם נגע ברביעי של קודש פסלו ועושה אותו פסול...וכן אם נגע בחולין שנעשו על טהרת הקודש. וזו היא משנה ראשונה האומרת חולין שנעשו על טהרת הקודש דמו לכל דבר, וכבר ביארנו בשני דחגיגה שזה בשש מעלות הראשונות בלבד, אבל חמש אחרונות...הרי הקודש בלבד מיוחד בהן ולא חולין שנעשו על טהרת הקודש. (פיה"מ, טהרות ב, ו)

נראה שהרמב"ם כלל אינו מקבל את הסברא של "בטלה דעתו"⁶² (שמקורה ברש"י, עד כמה שידוע לי). לדעת הרמב"ם, מי שסובר "כקודש דמו" סובר שחולין שנעשו על טהרת הקודש הם כקודש לכל דבר, ולכן "...אוכל על טהרת הקודש נשמר מכל דבר המטמא את הקודש ועושה אותן החולין כאילו הן בשר חטאת או אשם"⁶³. בפרט, לפי דעה זו, חולין שנעשו על טהרת הקודש יש להם שלישי ואף רביעי לטומאה, ואילו מי שסובר "לאו כקודש דמו" סובר שבמעלות "דלית בהו דררא דטומאה דאורייתא" לא גזרו שיהיו כקודש, אבל בשאר דברים דינם כקודש⁶⁴.

נמצא שלפי הרמב"ם, הסוגיה בחגיגה (כא ע"ב) העוסקת במעלות הקודש על התרומה סוברת "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", ובכך חולקת על אחותה בפרק הקודם (חגיגה יט ע"ב) העוסקת במעלות שעשו חכמים בבגדים.

והנה, כאמור, אחת מחמש המעלות האחרונות היא "הרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה"⁶⁵. אם כן, לפי הסוברים "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", מעלה זו מיוחדת לקודש בלבד, ואילו חולין שנעשו על טהרת הקודש אין בהם רביעי לטומאה. אך האם יש בהם שלישי לטומאה? בשאלה זו בדיוק נחלקו תנאים במשנה טהרות:

62. השווה חזו"א טהרות סי' ב ס"ק י שכתב בדעת הרמב"ם: "הא דאמר כחולין אינו מפני שאין נתפס כלל מחשבתו"

63. רמב"ם פיה"מ חגיגה ב, ז. המגבלות של זמן ומקום האכילה וזהות האוכלים החלות על קודשים אינן חלות על חולין שנעשו על טהרת הקודש, ולכן מעניין שהרמב"ם נקט כאן בדוגמאות של קודשי קודשים הנאכלים, אף שלעניין טומאה אין הבדל בין קודשי קודשים לקודשים קלים, והיה יכול לנקוט בדוגמה של שלמים (למשל). ונראה שהדברים אמורים על דרך ההגזמה, ומעין דברי ר"י בנו של ריב"ז בגמרא נידה טו ע"א בעניין טהרת בועלה של אשה שנטמאה למפרע בטומאת מעת לעת שבנידה: "בעלה נכנס להיכל ומקטיר קטורת".

64. וזה ההבדל בין חולין רגילים לחולין שנעשו על טהרת הקודש. להבדלים נוספים ראה מטמאי משכב ומושב ג, ט; שאר אבות הטומאות ח, ט.

65. משנה חגיגה ג, ב. ראה הל' שאר אבות הטומאות י, ט: "ויהיו האוכלין שלישי ורביעי לטומאה מדברי סופרים בלבד". לפי זה מובן מדוע מעלה זו של "הרביעי בקודש פסול" נמנית בין המעלות "דלית להו דררא דטומאה מדאורייתא". אמנם ראה תוס' חגיגה כא ע"ב ד"ה בתרייתא.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

וחולין שנעשו על גבי הקודש הרי אלו כחולין. ראב"צ אומר הרי אלו כתרומה לטמא שנים ולפסול אחד. (משנה, טהרות ב, ח)

וכתב הרמב"ם בפה"מ שם:

ואמרו 'על גבי הקודש' רוצה לומר על טהרת הקודש. ואמרו 'לטמא שנים ולפסול אחד' בכל מקום שתשמענו בכל המשנה והתלמוד עניינו שיהא הראשון והשני טמאין והשלישי פסול, כמו שנתבאר בדיני טומאה וטהרה. והאומר שהן כחולין יהיה הראשון טמא והשני פסול. נמצאו אלו שלוש שיטות בחולין שנעשו על טהרת הקודש.

"שלוש השיטות" בחולין שנעשו על טהרת הקודש הן:

1. שיטת הסוברים שיש בהם אף רביעי לטומאה (כיוון ש"כקודש דמו", כדעת התנא של המשנה בטהרות ב, ו – ראה פה"מ שם).
2. שיטת ראב"צ, שאמנם אין בהם רביעי לטומאה אך יש בהם שלישי.
3. שיטת ת"ק שסובר "הרי אלו כחולין".

אמנם גם ת"ק וגם ראב"צ סוברים "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", אלא שראב"צ סובר שגם אם אין נוהגים בהם את כל המעלות של קודש על תרומה, מכל מקום יש לנהוג בהם לכל הפחות כתרומה, ולכן יש בהם שלישי לטומאה. ואילו ת"ק סובר "הרי אלו כחולין", ואין בהם שלישי.

להלכה, פסק הרמב"ם כת"ק:

שש מעלות הראשונות – עשאוּם בין לקדש בין לחולין שנעשו על טהרת הקודש, וחמש אחרונות שהן מן "הכלי מצרף מה שבתוכו" (הל' ז) והלאה – עשאוּם בקדש בלבד, אבל לא בחולין שנעשו על טהרת הקודש, אלא הרי הן בחמש אלו כחולין. לפיכך חולין שנעשו על טהרת הקודש הראשון טמא בהן והשני פסול, והשלישי טהור בחולין כמו שביארנו (יא, ט).

יש לשים לב לדיוק: לגבי חמש המעלות האחרונות, כולל המעלה של "הרביעי בקודש פסול, אבל בתרומה טהור" (הל' יא), לא זו בלבד שאין לחולין שנעשו על טהרת הקודש כל מעלה על התרומה, "אלא הרי הן בחמש אלו כחולין". לכן, לא רק שהרביעי טהור בהם (כתרומה), אלא גם השלישי טהור בהם (כחולין). והוא אשר כתב הרמב"ם "לפיכך... והשלישי טהור כחולין". זוהי פרשנותו של הרמב"ם לדבריו של ת"ק דראב"צ שאמר: "וחולין שנעשו על גבי הקודש הרי אלו כחולין". הרמב"ם פסק כסוגיה ב"חומר בקודש" שחולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו, ולכן אין נוהגות בהם חמש המעלות האחרונות, וכת"ק דראב"צ שבחמש המעלות האחרונות "הרי אלו כחולין".

אלא שלפי זה נותרה שאלה פתוחה לפי שיטת הרמב"ם: מדוע באמת סובר ת"ק שהשלישי טהור בחולין שנעשו על טהרת הקודש? לפי רש"י, הטעם הוא פשוט – "שבטלה דעתו". אך לפי הרמב"ם שאינו סובר טעם זה, מדוע יהיו חולין שנעשו על טהרת הקודש קלים מתרומה? הרי מהגמרא ב"חומר בקודש" אפשר ללמוד רק שלא גזרו לחולין שנעשו על טהרת הקודש מעלה על התרומה בדברים "דלית בהו דררא דטומאה דאורייתא", אך מנין לנו שיהיו כחולין ולא יהיו לכל הפחות כתרומה (כפי שסובר ראב"צ)? שאלה זו תתברר בע"ה בהמשך.

3. סיכום שיטות רש"י והרמב"ם

הטבלה הבאה ממחישה את הבדלי הגישות של רש"י ושל הרמב"ם:

רמב"ם	רש"י		
קקודש לכל דבר (ויש בהם רביעי לטומאה)	קקודש לשש מעלות ראשונות (ויש בהם שלישי ⁶⁶ לטומאה)	למ"ד קקודש דמו	מעמד חולין שנעשו על טהרת הקודש
קקודש לשש מעלות ראשונות, ולחמש מעלות אחרונות "הרי הם כחולין" (לכן השלישי טהור בהן)	אינם קקודש לשום דבר ("דבטלה דעתו"), לכן השלישי טהור בהן	למ"ד לאו קקודש דמו	

דרכם השונה של רש"י ושל הרמב"ם באה לידי ביטוי בשאלה האם יש איסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש, כשם שאסור לטמא קודשים ממש. לפי רש"י, איסור כזה קיים רק לפי מי שסובר "קקודש דמו", כמבואר מדבריו בחולין (ב ע"ב):

קקדש דמו – וחייב להבדל מדרבנן מכל טומאות הפוסלות בהן.

66. הדברים אמורים לפי הסוגיה ב"חומר בקודש" המבחינה בין המעלות הראשונות לאחרונות, וכן לפי הכלל "שאיין לך דבר שעושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש בלבד" (חולין לה ע"א), ולפי פירוש הרשב"א בדברי רש"י שהובא לעיל. אמנם נראה שהתנא של המשנה בטהרות ב, ו סובר שיש גם רביעי בחולין שנעשו על טהרת הקודש. ראה לעיל הערה 59.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

ואילו לפי מ"ד "לאו כקודש דמו", נראה שלדעת רש"י אין איסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש,⁶⁷ כיוון ש"בטלה דעתו", ואינם כקודש לשום דבר.

אולם לדעת הרמב"ם אסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש:

לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילת ידים, ואין חוששין שמא יגע. אבל לא יעשה כן בחולין שנעשו על טהרת הקודש או על טהרת תרומה, גזירה שמא יגע,⁶⁸ לפי שאינו מקפיד עליהן. (רמב"ם, שאר אבות הטומאות ח, ט)

כלומר, אף שהרמב"ם פסק להלכה שחולין שנעשו על טהרת הקודש הרי הם כחולין לעניין חמש המעלות האחרונות, לשאר דברים דינם כקודש, ואסור לטמא אותם.⁶⁹

ז. היתר מגע יושבת על דם טהור בחולין שנעשו על טהרת הקודש

1. ביאור "משנה ראשונה" ו"משנה אחרונה" לפי שיטת רש"י

המשנה והגמרא בנידה ע"ב עוסקות בשינוי שנעשה בהלכה ביחס למעמדה של היולדת בימי הטוהר שלה, בקשר להכנות לפסח. תחילה דנוה בימים אלה כ"טבולת יום ארוך", וטבול יום דינו כשני לטומאה (שאר אבות הטומאות י, א). אלא שלעניין קודשים ומקדש חזרו לקבוע לה דרגת טומאה חמורה יותר, ובד בבד הקלו במעמדם של חולין שנעשו על טהרת הקודש, כפי שיתבאר.

נענין תחילה בסוגיה לפי פירוש רש"י:

משנה: בראשונה היו אומרים היושבת על דם טהור היתה מערה מים לפסח. חזרו לומר הרי היא כמגע טמא מת לקדשים כדברי ב"ה, ב"ש אומרים אף כטמא מת.

גמרא: מערה אין נוגעת לא, אלמא חולין שנעשו על טהרת הקודש כקדש דמו. אימא סיפא⁷⁰ חזרו לומר הרי היא כמגע טמא מת לקדשים, לקדשים אין לחולין לא, אלמא חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקדש דמו.

67. ראה חידושי הרמב"ן חולין ב ע"ב (ד"ה טמא בחולין מאי למימרא) שהבין כך בדעת רש"י. והרמב"ן עצמו חולק, וסובר שאין איסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש אפילו למ"ד "כקודש דמו".

68. נראה שהחשש כאן הוא שמא יגע בידיים שהן שניות לטומאה במשקה חולין שעל טהרת הקודש, שהרי "הואיל והידיים שניות, אם נגעו במשקין – עשו אותן תחילה" (שאר אבות הטומאות ח, י). ואע"פ "שעיקר הידיים מדבריהם" (שם) ולית בהו דררא דטומאה דאורייתא, הגזירה שגזרו על הידיים להיות שניות נוהגת בין בקודש בין בתרומה (שם, ז) ולכן אינה נמנית במעלות שעשו חכמים לקודש על התרומה (שם יב, א), וממילא נוהגת גזירה זו בין בקודש בין בחולין שנעשו על טהרת הקודש.

69. כפי שעולה גם מדבריו בהל' מטמאי משכב ומושב ג, ט. ראה מקדש דוד ח"ג סי' מ ס"ק א.

מתניתין מני, אבא שאול היא, דתניא אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקדש לטמא שנים ולפסול אחד.

לפי דברי הגמרא, בזמן שנהגו לפי "משנה ראשונה" (= "בראשונה") הורשתה היולדת בימי הטוהר שלה לערות מים לפסח מכלי, אך נאסר עליה לגעת במים הללו.

ופירש רש"י:

מערה מים לפסח – מכלי אל כלי לרחוץ בו את בשר הפסח,⁷¹ אבל במים אינה נוגעת שהיא טבולת יום... וטבול יום שני הוא, וכשהיא מערה אינה נוגעת במים אלא בכלים, ושני אינו מטמא כלי.

חזרו לומר הרי היא כמגע טמא מת – שהוא ראשון לקדשים אבל לחולין לא, הילכך אפילו נוגעת במים אם תרצה, שהמים חולין הם וטבול יום שני הוא ואין שני עושה שלישי בחולין. ואף על פי שהמים הללו נעשים על טהרת הקדש, שהרי לרחיצת פסח עשויות, לא מהני בהו שני, דחולין הנעשה על טהרת הקדש לאו כקדש דמו.

רש"י מפרש שמדובר במים "לרחוץ בו את בשר הפסח". המים הללו "נעשים על טהרת הקודש שהרי לרחיצת פסח עשויות". "משנה ראשונה" סברה "חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו", ולכן אילו נגעה במים, היתה גורמת להם טומאה, שהרי היולדת בימי הטוהר שלה היא "טבולת יום ארוך" ומעמדה כשני לטומאה, והשני עושה שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש (למ"ד כקודש דמו). ואילו לפי "משנה אחרונה" (= אחרי ש"חזרו לומר"), חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו, ולכן "אפילו נוגעת במים אם תרצה שהמים חולין הם וטבול יום שני הוא ואין שני עושה שלישי בחולין".

והנה, כבר ראינו שרש"י בחגיגה (יט ע"ב ד"ה שנעשו על טהרת הקודש) הגדיר חולין שנעשו על טהרת הקודש באופן הבא:

אדם הרגיל לאכול קדשים מקבל עליו לאכול חוליו בטהרת הקודש כדי שיהו בני ביתו זהירין ובקיאין בטהרת הקודש.

כמו כן, בחולין (ב ע"ב ד"ה שנעשו על טהרת הקודש):

70. המלים "אימא סיפא" מופיעות בגמרות שלפנינו, אך ראה להלן הערה 80.
71. רש"י כותב כדבר פשוט שרוחצים את בשר הפסח במים, אף שהתוס' בחולין (לג ע"א ד"ה ונאכלין בידים מסואבות) כתבו בעניין בשר צלוי (באופן כללי, בלי קשר לפסח) "דלא בעי הדחה". וראה אור שמח (סוף הל' חמץ ומצה) שרצה לדייק בדעת הרמב"ם ש"אסור לרחוץ הבשר במים דילמא ישאר לחלוחית מהמים וצולה אותו במים" [=ועובר על איסור אכילת הפסח מבושל]. אמנם ראה רמב"ם קרבן פסח ח, יד: "סכו בשמן שלתרומה... אם חי הוא – ידיחנו וינגב".

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

דקבל עליה לאכול בטהרת קדש שרוצה להרגיל עצמו בטהרת קדשים שאם יאכל שלמים או תודה יהא בקי בשמירתן.

ואילו בסוגיה כאן, יש הנחה סמויה בגמרא שהמים הם בגדר חולין שנעשו על טהרת הקודש, אף שלא מדובר באדם הרגיל לאכול קודשים, אלא ביולדת שנמצאת בעיצומם של ימי הטוהר שלה בערב פסח! רש"י מנמק זאת כך: "שהרי לרחיצת פסח עשויות". המאירי מסביר קצת יותר וכותב: "ובפסח היו רגילין לעשות חוליהן על טהרת הפסח".

הערה מפתיעה של הנצי"ב מוולוז'ין עשויה לשפוך אור על כוונת רבותינו. כתוב בתורה בפרשת המנחה (ויקרא ו, יא): "כֹּל־זֶכֶר בְּבִנֵי אֶהְרֶן יֵאָכְלֶנָה חֶקֶעוֹלָם לְדֶרֶתֶיכֶם מֵאִשֵּׁי ה' כֹּל אֲשֶׁר־יִגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ".

וכתב הנצי"ב בהעמק דבר:

"כל אשר יגע בהם יקדש" – היינו החולין שאוכלים עם הקדשים יהא נעשה על טהרת הקודש. ואם נטמא אסור לאוכלם למי שאוכל קודש, ולא כשאר חולין שאין מצווה מן התורה לשומרם מטומאה.

לפי הנצי"ב, התורה עצמה מורה שחולין שנאכלים עם הקודשים ייעשו על טהרת הקודש, בלי צורך שאדם האוכל את הקודשים יקבל זאת על עצמו באופן מפורש. ואפשר שהנצי"ב מסתמך על דברי רש"י בסוגיה שלנו בנידה, שהמים נחשבים חולין שנעשו על טהרת הקודש מכוח ייעודם לרחיצת הפסח (וממילא הם בגדר "כל אשר יגע בהם יקדש" לפי הסברו של הנצי"ב).

אלא שאם כן, כיצד ניתן להבין דעת "משנה אחרונה" בסוגייתנו לפי הסברא של "בטלה דעתו", שהיא סברת היסוד (לדעת רש"י וסיעתו) של כל מי שסובר "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו"? סברא זאת מובנת כשמדובר באדם שמקבל על עצמו לאכול את חוליו על טהרת הקודש, על מנת להרגיל את עצמו ובני ביתו בטהרה הנדרשת לאכילת קודשים. הללו היו בוודאי יחידי סגולה,⁷² כמו יוחנן בן גודגדה לפי עדות המשנה (חגיגה ב, ז). בחולין שלהם שייך לומר "שהמתפיס חולין לטהרת הקדש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום"⁷³. אבל אם גם כל החולין הנאכלין עם הקודשים נעשים על טהרת הקודש בלי שאדם קיבל על עצמו כלום בצורה מפורשת, ובפרט לפי הנצי"ב שיש לדין זה יסוד מן התורה, מדוע סוברת "משנה אחרונה" ש"חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו", הלא מדובר בהמוני בית ישראל העוסקים בהכנת הפסח, "ובפסח היו רגילין לעשות חוליהן על טהרת הפסח", וכיצד

72. ראה מאירי חולין לג ע"ב: "...שטהרת הקודש בחולין לא היתה מצויה אלא בזריזים ואנשי מעלה יתרה".

73. רש"י, סוטה ל ע"א ד"ה הכי גרסינן

ניתן לומר ש"בטלה דעתן"⁷⁴? והרי רש"י לא סיפק כל הסבר אחר לדעתם של הסוברים "לאו כקודש דמו"!

דרכו של רש"י מובילה בהכרח להבחנה שעשה בעל המקדש-דוד, בעקבות שאלה זו:

נראה דאיכא תרי גווני חולין על טהרת הקודש, חדא מה שמתפיס שיהיו על טהרת הקודש, וחדא מה שמשמשין בו קודש כההיא דמזבח מים לפסח שהוא להדחת הפסח. (מקדש דוד, חלק ג, סי' מ)

הסברא של "בטלה דעתו" שייכת רק באופן הראשון של חולין שנעשו על טהרת הקודש, אך לא בסוגייתנו,⁷⁵ ואם כן יש להסביר מדוע "חזרו לומר... חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו" בעניין היולדת.

2. ביאור "משנה ראשונה" ו"משנה אחרונה" לפי שיטת הרמב"ם

הרמב"ם מסביר את תפקיד המים בסוגיה בדרך אחרת:

כלל הוא אצלנו שיושבת על דם טוהר כמו טבול יום.... אמר התנא הזה שבראשונה היו סוברים כי החולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דאמו, לפיכך היו אוסרים עליה לנגוע⁷⁶ בחולין שהיו עושין על טהרת הפסח, ואינם מתירים לה אלא יציקת המים למי שלש בלבד. חזרו לומר שחולין שנעשו על טהרת הקודש אינן כקודש, ולפיכך התירו לה שתגע בחולין שנעשו על טהרת הקודש.⁷⁷ (פירוש המשניות, נידה י, ו)

המאירי צעד בעקבות הרמב"ם ופירט יותר:

בראשונה היו סוברים שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, ובפסח היו רגילין לעשות חוליהן על טהרת הפסח, ומתוך כך היו מונעין אותה שלא ליגע במים שלשין בהן ולא בקמח ולא בעיסה, אלא שתגע בכלי שהמים בתוכו ותערה ממנו לתוך הקמח או לתוך העיסה.

74. ראה גם רגמ"ה חולין ג ע"ב: "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו דלאו כולי עלמא אוכלין חוליהן בטהרה". והרי לפי דברי הגמרא כאן, כולי עלמא אוכלין חוליהן בטהרה בליל הסדר!

75. אמנם ראה תוס' יו"ט נידה י, ד"ה חזרו לומר, שהטעים גם כאן: "וטעמא דבטל דעת המתפיס לקודש", כסברת רש"י בכל הש"ס. אך לולי דבריו היה נראה להעיר שרש"י בעצמו לא כתב טעם זה כאן, ונראה שהשמטה זו אינה מקרית, שהרי לכאורה טעם זה אינו ניתן להיאמר כאן!

76. כבר ביארנו לעיל שלדעת הרמב"ם אסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש אפילו לפי מ"ד "לאו כקודש דמו", וכל שכן שאסור לטמא אותם למ"ד "כקודש דמו", והרי "נגע טבול יום במשקין שלקודש – טימאן". (שאר אבות הטומאות י, ג).

77. וכפי שכתב (שם): "אם נגע טבול יום באכלי חולין ומשקה חולין – הרי הם טהורים".

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

לפי הרמב"ם והמאירי, "משנה ראשונה" אסרה על יולדת בימי הטוהר שלה לגעת במרכיבים שמהם מכינים את המצות לפסח, פן תגרום להם טומאה, והרי המצות נעשות על טהרת הפסח, משום שהן נאכלות עם בשר הקרבן,⁷⁸ ככתוב (שמות יב, ח): "וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלֵילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלֶהוּ". ולפי "משנה אחרונה", מותר לה לגעת בכל המרכיבים, וגם במצות עצמן.

פירוש הרמב"ם והמאירי מגלה את עומק הפשט של המשנה ומאפשרת הבנה פשוטה של סוגיית הגמרא.

כתוב במשנה: "בראשונה היו אומרים היושבת על דם טהור היתה מערה מים לפסח". ומדייקת הגמרא: "מערה אין נוגעת לא, אלמא חולין שנעשו על טהרת הקדש כקדש דמו". כלומר: בראשונה, מעמדה של יושבת על דם טהור היה כטבולת יום לכל דבר, ונאסר עליה אפילו לגעת במים שבהם לשים את העיסה של המצות בערב פסח, וכל שכן שנאסר עליה ללוש את העיסה עצמה. כל שהתירו לה היה לערות את המים. מכאן מדייקת הגמרא שבראשונה סברו שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו,⁷⁹ ולכן אסור היה לטבולת יום (שהיא כשני לטומאה) לגעת במים שהם על טהרת הקודש, שהרי "נגע טבול יום במשקין שלקודש – טימאן, והרי הן רביעי לטומאה" (שאר אבות הטומאה י, ג).

ממשיכה הגמרא: "[אימא סיפא:⁸⁰ חזרו לומר הרי היא כמגע טמא מת לקדשים". הגמרא מדייקת מהמילים "חזרו לומר" שהחזרה השפיעה על הדין שנלמד ברישא,⁸¹ אחרת, הרישא מנותק מהסיפא, ואין קשר בין הדברים. בחזרה, החמירו את מעמדה

78. לפי דברי הנצי"ב שהובאו לעיל הדברים מובנים ביותר. וראה אור שמח (סוף הל' חמץ ומצה) שציין לדברי הרמב"ם (קרבן פסח י, יד): "וכל התבשילין העולים עמו על השלחן מתבערין עמו, ואינן נאכלים אלא עד חצות כפסח עצמו גזירה מפני התערובת". ונראה שרוצה לומר שמשום כך המצות הם בגדר חולין שנעשו על טהרת הקודש.

79. התוס' בחגיגה כ ע"א (ד"ה ראב"צ) הקשו על דיוק זה, שגם אם סברו בראשונה שחולין שנעשו על טהרת הקודש הם כתרומה – עדיין היה אסור לטבולת יום ארוך לגעת במים. ושמא יש לבאר לפי דרכו של הרמב"ם שהגמרא נקטה שבראשונה סברו "כקודש דמו" למען הפטות, אף שמהלך הסוגיה אל מסקנתה יכול להתקיים גם אם סברו תחילה "כתרומה דמו".

80. המלים "אימא סיפא" מופיעות בדפוס וילנא, ע"פ גרסת המהרש"ל. אך ראה מהרש"א שאינו גורס אותן, כיוון שלדעתו אין כאן קושייה, אלא אמירה שהחזרה השפיעה גם על מעמד חולין שנעשו על טהרת הקודש. וראה באתר "הכי גרסינן" (פרויקט פרידברג לשינויי גרסאות בתלמוד הבבלי) שמילים אלו אכן חסרות בדפוס ונציה, דפוס שונצינו וכן בקטע של כתב יד מהגניזה. מכל מקום, הביאור המוצע כאן יכול להסתדר בין אם נגרוס "אימא סיפא" בין אם לאו.

81. ראה משנ"א סוד"ה היושבת על דם טהור שדייק כך. אמנם הביאור המוצע כאן שונה במקצת מביאור המשנ"א בפירוש למילים "לקדשים אין לחולין לא" וכן בעוד כמה פרטים.

של יושבת על דם טוהר לקודשים, כך שלדעת ב"ה דינה כ"מגע טמא מת" [=ראשון לטומאה]. ויש להבין: מה יש בחזרה הזאת כדי להשפיע על הדין של הרישא? הלא גם כשדנו אותה כשני לטומאה לכל דבר, אסור היה לה לגעת במים או ללוש את העיסה, וכל שכן עכשיו שהחמירו את מעמדה לקודשים! גם אין כל סיבה שמי שהיא ראשון לטומאה לקודשים⁸² לא תוכל לערות מים מכלי⁸³ (כפי שהיה בראשונה), שהרי ראשון לטומאה אינו מטמא כלים,⁸⁴ ומהו זה שאמרה המשנה "חזרו לומר"? שאלה זו תתברר בדברים הבאים.

מדייקת הגמרא: "לקדשים – אין, לחולין – לא". כלומר: החזרה המפורשת במשנה הייתה ביחס למעמדה לקודשים בלבד, ולא ביחס למעמדה לחולין,⁸⁵ ולכן מעמדה לחולין⁸⁶ נשאר שני לטומאה, כפי שהיה בראשונה.

ומסיקה הגמרא: "אלמא חולין שנעשו על טהרת הקדש לאו כקדש דמו". כלומר: כיוון שפשט המשנה ("חזרו לומר") מורה שהייתה חזרה מהדין שנלמד ברישא, מוכרח להיות שהיתה חזרה נוספת שאינה מפורשת במשנה, והיא שחזרו גם לומר שחולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו, אלא **הרי הם כחולין**.⁸⁷ והלא "אם נגע טבול יום באכלי חולין ומשקה חולין – הרי הם טהורין" (שאר אבות הטומאה י, ג), והרי

82. כדעת ב"ה. אמנם לפי ב"ש שהיא כטמא מת שהוא אב הטומאה לקודשים, אפשר שתטמא את הכלי שמערה ממנו את המים שאיתם לשים את המצות שנאכלות עם הפסח, כיוון ש"סופו לקדשים" (ראה "אליהו רבה"). ולפי זה מדויק מאוד שהגמרא התמקדה בדעת ב"ה בלבד ("הרי היא כמגע טמא מת לקדשים").

83. אמנם הגר"א באליהו רבה רצה לחדש שלאחר החזרה נאסר עליה אפילו לערות את המים מהכלי ואפילו לדעת ב"ה, גזירה משום משקה טופח על גב הכלי, ולפי ב"ש נאסר עליה לערות את המים אף מכלי נגוב, והכול מתוך הנחה שמעמדה "לקדשים" כולל "כל שסופו לקדשים". ואולם גזירה זו אינה מופיעה בגמרא, ורוב מפרשי המשנה (כולל הרמב"ם) הבינו שלאחר החזרה התירו לה לגעת במים עצמם.

84. הל' טומאת מת ה, ז.

85. לפענ"ד פירוש המילה "לחולין" כאן הוא חולין גמורים. אך ראה משנ"א שביאר: "לקדשים דווקא אבל לא לחולין שנעשו על טהרת הקודש". ואף שניתן להבין כך גם מדברי הרמב"ם בפיה"מ, לפענ"ד כוונת הגמרא כאן לדייק שלא חל שינוי במעמדה לעניין חולין גמורים.

86. לא רק לחולין נשאר מעמדה ללא שינוי, אלא גם לתרומה. אי השינוי במעמדה הן לחולין הן לתרומה מפורש בהמשך המשנה (ומודים שהיא אוכלת במעשר... ואם נפל מרוקה... על ככר של תרומה שהוא טהור), אך הגמרא זקוקה כעת לאי השינוי לחולין דווקא להשלמת טענתה. ראה בהערה הבאה.

87. ולכן דייקה הגמרא: 'לקדשים אין לחולין לא', אף שיכלה לדייק דיוק "מחודש" יותר כמו 'לקדשים אין לתרומה לא' (והשווה משנ"א). נמצא שדברי הרמב"ם (שאר אבות הטומאות יב, טז): "חולין שנעשו על טהרת הקודש – הראשון טמא בהן, והשני פסול, והשלישי טהור, כחולין" מכוונים היטב לפי מסקנת הגמרא כאן.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

מעמדה נשאר טבולת יום לחולין, ולכן מותר לה גם לגעת במים וללוש את עיסת המצות.

כעת משלימה הגמרא פרט חשוב ששימש בדיון הנ"ל, ולא התבאר כל הצורך בשטף הדברים: "מתני' מני אבא שאול היא, דתניא אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקדש לטמא שנים ולפסול אחד". הרי מפורש במשנה שמעמדה של יושבת על דם טוהר הוחמר רק לקודשים. דבר זה מעלה תמיהה: כיצד זה שיש לאותה אשה מעמד של "ראשון לטומאה" (לפי ב"ה) לקודשים ומעמד של "שני לטומאה" לחולין (וכן לתרומה)? היכן שמענו על מעמד "מפוצל" כזה? על כך מעירה הגמרא שמשנתנו סוברת כאבא שאול (בתוספתא טהרות א, ג) שסובר בדיוק כך ביחס לכל טבול יום (ולא רק ביחס ליושבת על דם טוהר)⁸⁸.

פירוש זה מסתדר באופן נפלא עם המשנה הבאה, ודברי הגמרא:

משנה: ומודים שהיא אוכלת במעשר וקוצה לה חלה ומקפת וקוראה לה שם...
גמרא: דאמר מר טבל ועלה אוכל במעשר. (נידה עא ע"ב)

המשנה בנגעים (יד, ג) מלמדת: "טבול יום אוכל במעשר"⁸⁹, והכוונה היא למעשר שני שמעמדו כחולין לעניין טומאת אוכלין ומשקין, ואין בו שלישי לטומאה.⁹⁰ משנתנו מלמדת שיושבת על דם טוהר אוכלת במעשר שני, כיוון שמעמדה כשני לטומאה לחולין, כמו כל טבול יום. וגם ב"ש מודים שמעמדה כשני לחולין, אף שהם סוברים שמעמדה כטמא מת לקודשים.⁹¹

וממשיכה הגמרא:

וקוצה לה חלה: חולין הטבולין לחלה לאו כחלה דמו [רש"י: ולא מהני בהו שני].

88. אמנם לפי דרכו של הרמב"ם נראה שהגמרא מסתייעת בדעתו של אבא שאול "כטעמיה ולא כהלכתיה", שהרי לדעת הרמב"ם רק ליושבת על דם טוהר יש מעמד 'מפוצל', ואילו כל טבול יום אחר הרי הוא כשני לטומאה לכל דבר (שאר אבות הטומאות י, א-ג; מטמאי משכב ומושב ה, ד). וראה חזון נחום (טבול יום ב, א) שעמד על כך.

89. ראה תוס' יו"ט שם שהעיר שמשנה זאת מובאת בכמה מקומות בתלמוד בלשון "אמר מר: טבל ועלה אוכל במעשר וכו'"

90. רמב"ם, שאר אבות הטומאות יא, טו

91. החידוש בדברי ב"ש הוא שלעיל הסבירה הגמרא שהמעמד ה'מפוצל' של יושבת על דם טוהר מבוסס על שיטת אבא שאול שעושה כל טבול יום כראשון לטומאה לקודשים, והרי ב"ש מחמירים יותר במעמד יושבת על דם טוהר ועושים אותה כאב הטומאה לקודשים, ואף על פי כן הם מודים שהיא כשני לחולין.

פירוש: יושבת על דם טוהר האופה לחם צריכה להיזהר שלא לטמא חלה שמפרישה, משום ש"החלה נקראת 'תרומה'" (רמב"ם, ביכורים ה, יג), והרי "אסור לטמא את התרומה שלארץ ישראל, כשאר הקדשים" (רמב"ם, תרומות יב, א). אלא, כיוון ש"חולין הטבולין לחלה לאו כחלה דמו", אין בעיה שתיגע היולדת (או כל טבול יום אחר⁹²) בעיסה, כל עוד לא הפרישה ממנה את החלה. ומשהפרישה וקראה לה שם, אסור לה לגעת בחלה עצמה, משום שהיא בדרגת שני לטומאה, והשני עושה שלישי בתרומה. וגם ב"ש מודים שמעמדה כשני לעניין זה, אף שהם סוברים שמעמדה כטמא מת לקודשים.

לפי הרמב"ם והמאירי יוצא אפוא ששתי המשניות עוסקות (בין היתר) ביולדת האופה בימי הטוהר שלה. משנה אחת מלמדת את דינה באפיית מצות לפסח, שהן בגדר "חולין שנעשו על טהרת הקודש", משום שנאכלות עם בשר הקרבן. ואילו המשנה השנייה מלמדת את דינה באפיית לחם כל השנה כולה.⁹³ לפי "משנה אחרונה", חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו, ולכן דין היולדת האופה מצות לפסח זהה לדין כל טבולת יום האופה לחם כל השנה כולה. מותר לה ללוש את העיסה (שהיא בגדר חולין שנעשו על טהרת הקודש וחולין הטבולין לחלה כל עוד לא הפרישה ממנה חלה), אך היא צריכה להיזהר שלא לטמא את החלה שמפרישה ממנה.

92. הפרשת חלה באופן זה על ידי כל טבול יום מפורשת במשנה טבול יום ד, ב.

93. ההיתר שניתן לטבולת יום להפריש חלה באופן המתואר הוא בעל חשיבות עצומה בחברה השומרת על דיני טהרות. כבר עמדנו לעיל על הפצת הטומאה שנגרמת מהמדרסים הטמאים, והללו הרי מצויים מאוד בסביבה הביתית, וקשה מאוד להישמר מהם. אדם שנטמא ממדרס טמא הוא ראשון לטומאה, שצריך טבילה והערב שמש לתרומה. אלמלא הקביעה ש"חולין הטבולין לחלה לאו כחלה דמו", רק מעורבי שמש יכלו ללוש עיסה הטבולה לחלה, דבר שהיה גורם לכך שאשה שאופה במהלך היום היתה צריכה לשמור על טהרת הגוף לתרומה לכל הפחות מהערב הקודם. אך כיוון שנקבע ש"לאו כחלה דמו" מספיק שתהיה טבולת יום כדי להפריש חלה (ולאחר ההפרשה, אין בעיה שתיטמא שוב כל עוד אינה מטמאה את החלה עצמה). נציין שהמחקר הארכיאולוגי המעודכן מצביע על כמות גדולה מאוד של מקוואות ביתיים בכל היישובים היהודיים בארץ בימי בית שני ובימי חכמי המשנה. ראה י' אדלר, "הארכיאולוגיה של הטהרה", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, תשע"א (בפרט פרק 2.1.8. א. "ריבוי מקוואות ביתיים כתופעה המעידה על טהרה יום-יומית"). מסתבר שהטבילה במקווה היתה פעולה פשוטה וזמינה לרוב האוכלוסייה, והדבר עולה בקנה אחד עם החשיבות הגדולה של "טבול יום" בהלכה (כולל מסכת שלמה בסדר טהרות שהוקדשה לכך), ועם המגמה להקל על טבולי יום היכן שניתן (ראה למשל רמב"ם, טומאת אוכלין ז, ז-ט).

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

אמנם, אסור ליולדת לגעת במים או ללוש את עיסת המצות בידיים טמאות, שהרי טבול יום שידיו טמאות – הרי זה מטמא משקה חולין⁹⁴, והרי לפי הרמב"ם אסור לטמא חולין שנעשו על טהרת הקודש⁹⁵. והוא הדין שאסור לטבול יום ללוש עיסה הטבולה לחלה בידיים טמאות.⁹⁶

והנה, כאמור לעיל, הרמב"ם (שאר אבות הטומאות יב, טז) פסק להלכה כסוגיית "חומר בקודש" (לפי דרך פירושו בסוגיה) שחולין שנעשו על טהרת הקודש לאו קודש דמו בחמש המעלות האחרונות של הקודש על התרומה, וכן כת"ק דראב"צ ש"הרי הן בחמש אלו כחולין".

הסיבה שפסק כך, ולא כסוגיות הסוברות "קודש דמו" (=לכל דבר), היא שהכריע כ"משנה אחרונה" בסוגייתנו⁹⁷, וכפי שהסביר בפיה"מ חגיגה ב, ז:

וממה שאמר יוחנן בן גדגדה היה אוכל וכו' תלמד שחולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דאמו... וכבר בארנו בסוף נידה שזו משנה ראשונה, ושהם חזרו לומר שחולין שנעשו על טהרת הקודש אינן קודש בכל דבר אלא בדברים אחדים [=בשש המעלות הראשונות שבפרק חומר בקודש]

וכן בפיה"מ טהרות ב, ו:

וכל מקום שתמצא במשנה שהזכירו שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש היא משנה ראשונה.

נמצא שת"ק דראב"צ שאומר שאין שלישי בחולין שנעשו על טהרת בקודש (אלא "הרי אלו כחולין") סובר כ"משנה אחרונה" בנידה, שחזרו לומר שהיולדת בימי הטוהר שלה אף נוגעת במים שלשין בהם המצות, משום שאין שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש.

94. שאר אבות הטומאות י, ו. אבל טבול יום שידיו אינן טמאות אינו מטמא משקה חולין (שם, ג). "זזה חומר בידיים מה שאין בטבול יום" (שם, ה).

95. כמבואר לעיל, וראה שאר אבות הטומאות ת, י. ולפי דברי הרמב"ם (שם, וראה לעיל הערה 68) נראה שגם סתם ידיה נחשבות כשני לטומאה לעניין המים שהם חולין שנעשו על טהרת הקודש אפילו אינה יודעת להן טומאה, אף שסתם ידיים אינן מטמאות את החולין (כמבואר בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ מס' ידים).

96. כמבואר מדיוק לשון הרמב"ם, טומאת אוכלין ת, טז. ראה או"ש שם, והשווה משנ"א טבול יום ד, ב.

97. ובכך מסולקת השגת הראב"ד החריפה בהל' שאר אבות הטומאות יא, ט, וכפי שתירץ כבר הכס"מ שם.

אולם, מדוע חזרו לומר כך? מה הסברא של "משנה אחרונה" הסוברת שאין בהם שלישי?

לפי פירוש הרמב"ם בסוגיית "חומר בקודש", טעם הסוברים "חולין שנעשו על טהרת הקודש לאו כקודש דמו" הוא שלא גזרו בהם מעלה על התרומה בדברים שאין בהם דרא דטומאה דאורייתא. אך אם כן, מדוע אין בהם לכל הפחות שלישי, כתרומה, כסברת ראב"צ? השאלה מתחדדת לאור העובדה ש"משנה אחרונה" אפילו החמירה את מעמד היולדת בימי הטוהר שלה ביחס לקודשים. בתחילה מעמדה היה כטבולת יום [=כשני לטומאה] אף לקודשים, אך חזרו ועשו אותה "כמגע טמא מת לקודשים" [=ראשון לטומאה] לדעת ב"ה, ו"כטמא מת" ממש [=אב הטומאה] לדעת ב"ש! ובאותה נשימה חזרו לומר שאותה יולדת נוגעת במים שנעשו על טהרת הקודש, משום שאין בהם אפילו שלישי (כיוון ש"לאו כקודש דמו"), ולעניין חולין שנעשו על טהרת הקודש הותירו את מעמדה הקודם על כנה כשני לטומאה! מה פשר הדבר?

והלא ראינו שהרמב"ם כלל אינו סובר את הסברא של "בטלה דעתו", ואפילו רש"י הסובר סברא זו בכל הש"ס אינו מביא אותה בסוגייתנו, כי באמת היא לא שייכת במקום שטהרת הקודש נוצרת מעצמה, בלי שאדם קיבל זאת על עצמו באופן מפורש (וכפי שהסברנו לעיל לפי הנצי"ב והמקדש-דוד).

ח. מודעות לבעיית שיתוף הנשים בסעודות קודשים

ייתכן שהבנת ההשפעה של השינוי שעשתה "משנה אחרונה" שקבעה שאין שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש עשויה לשפוך אור על המניעים לשינוי.

כבר עמדנו על הבעיות שעלולות להתעורר משיתופן בסעודות קודשים של נשים הטמאות (או שעלולות להיטמא) בטומאות ה'נשיות', כתוצאה מהשילוב של טומאת משכב ומושב, שאר טומאות הזב (היסט, מדף, מעיינות וכו') וטומאה למפרע.

בשונה מהנשים הללו, היולדת בימי הטוהר שלה אינה מטמאה משכבות ומושבבות, אפילו לפי "משנה אחרונה" ואפילו לדעת בית שמאי, וגם אין בה שאר טומאות הזב. יתר על כן, אין בה כלל "טומאה למפרע",⁹⁸ שהרי אפילו שותתת דם מרחמה, הרי הוא "דם טוהר".⁹⁹

98. ובכך עדיף מעמדה אפילו ממעמד הנשים שנאמר עליהן "דיין שעתן" (ראה רמב"ם, מטמאי משכב ומושב ד, א).

99. איסורי ביאה ד, ה. "דם טוהר" אינו מונע את היולדת מבעלה מן התורה, וברור שאין בו דין טומאה למפרע. אמנם, הוא נחשב ל"משקה טבול יום" (ראה שאר אבות הטומאות י, ד), אך

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

והנה, אף שהיולדות אסורות בקודשים ופטורות מקרבן פסח¹⁰⁰ הן חייבות באכילת מצה.¹⁰¹ אולם, לפי "משנה ראשונה", עדיין קשה לשתף יולדות בימי הטוהר שלהן בסעודת ליל הסדר שבה אוכלים קרבן פסח (אפילו מבלי שתאכלנה או שתגענה בבשר הקרבן עצמו). הן אינן יכולות להשתתף בהכנת המצות הנאכלות עם הקרבן (מעבר לעירוי מים מכלי למי שלש את העיסה). יתר על כן, נאסר עליהן לגעת במצות¹⁰² ובמרור ובכל מאכל¹⁰³ שנאכל עם הקרבן, שהוא במעמד חולין שנעשו על טהרת הקודש שכקודש דמו (לפי "משנה ראשונה").

לפי זה, על היולדות להכין מצות נפרדות לשימושן, שלא על טהרת הפסח. כמו כן, קשה לראות כיצד תוכלנה להסב לשולחן החג יחד עם בני משפחתן, שהרי כל המאכלים הנאכלים עם הקרבן הם על טהרת הקודש,¹⁰⁴ ולמעשה יש צורך להכין עבור היולדות סעודה נפרדת שלא על טהרת הקודש, כיוון שמגע היולדת (שהיא כשני לטומאה) במאכלים שהם על טהרת הקודש עושה אותם שלישי (לפי "משנה ראשונה").

לעומת זאת, לפי "משנה האחרונה" יוצא שמותר ליולדות בימי הטוהר שלהן להכין את המצות לליל הסדר, ואף לאכול¹⁰⁵ אותן ולהשתתף בסעודת ליל הסדר.

אינו מטמא אחרים כלל. "ואם נפל מרוקה ומדם טהרתה על ככר שלתרומה, הרי הוא בטהרתו" (מטמאי משכב ומושב ה, ד).

100. וממילא פטורות גם מחובת פסח שני – ראה רמב"ם, קרבן פסח ה, ח.
101. חמץ ומצה ו, י, שהרי "לא תלה אכילה זו בקרבן הפסח, אלא זו מצוה בפני עצמה" (שם, א).
102. המשנה אמנם התמקדה בדין היולדת בהכנת עיסת המצות (לפי פירוש הרמב"ם והמאירי) ולא במגעה במצות עצמן, כדי להשוות את דין היולדת בערב פסח לדינה בהפרשת חלה כל השנה. במהלך השנה, המפגש העיקרי של אשה רגילה (שאינה אשת כהן) עם מצבים שדורשים ממנה להתחשב בדיני שלישי לטומאה הוא בעניין הפרשת חלה מן העיסה. המשנה בטבול יום ד, ב, באה להסדיר מפגש זה, ומאפשרת לטבולת יום להפריש חלה. הסיפא של משנתנו מלמדת שגם היושבת על דם טהור כלולה בדין המשנה בטבול יום ד, ב (אפילו לדעת ב"ש). לכן בחרה הרישא גם היא להתמקד בדינה בהכנת עיסת המצות אף שברור שהוא הדין והוא הטעם במגעה במצות עצמן.

103. לפי "משנה ראשונה", מאכלים הנאכלים עם הקרבן על טהרת הקודש נטמאים במגעה של היולדת אפילו לא הוכשרו לקבל טומאה, כיוון שחיבת הקודש מכשרתן" (שאר אבות הטומאות יב, יג), וזו היא אחת מחמש המעלות האחרונות, ולפיכך נוהגת גם בחולין שנעשו על טהרת הקודש למ"ד כקודש דמו.

104. כדברי המאירי ש"בפסח היו רגילין לעשות חוליהן על טהרת הפסח", וכדברי הנצי"ב.
105. כך עולה בצורה מפורשת מהמשנה (פרה יא, ד): "כל הטעון ביאת מים מדברי תורה מטמא את הקודש ואת התרומה ואת החולין ואת המעשר... לאחר ביאתו... פוסל בקודש ובתרומה ומוותר בחולין ובמעשר". ראה משנ"א שם שמוכיח מלשון הרישא שהמשנה עוסקת בחולין שנעשו על טהרת התרומה. אם כן, הסיפא קובעת שמותר לפרוש טבול יום לאכול חולין שנעשו על טהרת

המגבלה היחידה שחלה עליהן היא שאסור להן לגעת בבשר קרבן הפסח (או שאר קודשים). יש בכך בשורה חשובה לציבור גדול של יולדות שליל הסדר חל בימי הטוהר שלהן (שנמשכים 33 ימים ליולדת זכר ו66 ימים ליולדת נקבה)!

לא מן הנמנע שקביעת "משנה אחרונה" שאין אפילו שלישי לטומאה בחולין שנעשו על טהרת הקודש משקפת מודעות של חז"ל לבעיית שיתוף הנשים בסעודות קודשים,¹⁰⁶ ורצונם לפתור את הבעיה של ציבור היולדות.¹⁰⁷ השינוי שנעשה מטיב גם עם כל העורכים סעודה לאכילת קודשים קלים (למשל, קרבן תודה), שכן הוא מאפשר לטבולי יום להכין את מאכלי החולין על טהרת הקודש לסעודה,¹⁰⁸ וגם להשתתף בה. סיפור החזרה במשנה מרמז שהזרז לשינוי היה אמנם מעמד היולדת בליל הסדר,¹⁰⁹ אך ייתכן שמשישבו חז"ל על מדוכה זו, עשו תיקון גדול לטובת כלל הציבור.

התרומה (וכגון שלא הוכשרו לקבל טומאה, כך שאינם נעשים שלישי לטומאה במגעו). בכך שונה דינם של חולין שנעשו על טהרת התרומה מתרומה עצמה, שהרי לכהן טבול יום אסור לאכול בתרומה, אפילו לא הוכשרה לקבל טומאה (תרומות ז, א-ב). וכל שכן שמוותר לטבול יום לאכול חולין שנעשו על טהרת הקודש למ"ד לאו כקודש דמו.

106. לדוגמאות נוספות של התחשבות של חז"ל בצורכיהן של נשים בעניין המקדש וקודשיו ראה רמב"ם, מחוסרי כפרה א, יב, וראה המעשה המסופר על רשב"ג במשנה כרתות א, ז. וכבר עמדתי על משמעות שתי הדוגמאות הללו במאמרי "על מתווה הגז, פיטום הקטורת ו'כפרה זמינה' במקדש", המעיין, גליון טבת תשע"ו. לדוגמה של תקנה בענייני טהרות שנעשתה מתוך התחשבות ברגשותיהן של הנשים ראה נידה עא ע"א: "בראשונה היו מטבילין כלים על גבי נדות מתות והיו נדות חיות מתביישות, התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים מפני כבודן של נדות חיות" (וברייתא זו שנויה בשינויים קלים בתוספתא נידה ט, יא בלשון "בראשונה... חזרו... ממש כמשנתנו). לדוגמאות של הקלות נוספות בענייני טהרות למניקות ומעוברות ראה הל' שאר אבות הטומאות ח, יב-יג.

107. והדבר בסמכות חכמים לעשות, לפחות לפי דברי הרמב"ם בהל' שאר אבות הטומאות י, ט-י שכל שלישי לטומאה הוא מדברי סופרים בלבד.

108. ראה הל' מעשה הקרבנות י, י-ג. אמנם לאחר שגזרו על בשר תאוה שיהיה כשלישי לטומאה (תוספתא נידה ט, יא; רמב"ם, שאר אבות הטומאות יא, ה) נראה שכבר לא ניתן לעשות בשר חולין על טהרת הקודש באופן שיגע ממש בבשר קודש, אך אפשר להכין בשר חולין שיאכל באותה סעודה יחד עם בשר קודש, ובלבד שלא יערבו ביניהם.

109. לא התייחסתי כאן לשאלה המחקרית של תיארוך השינוי. מהפשט הפשוט של המשנה והגמרא עולה לכאורה שהשינוי נעשה כבר בזמן הבית, כשעדיין קיימו את הפסח כהלכתו. אם כן, אפשר שהדבר נעשה בתגובה למצוקה אמיתית שעלתה 'מן השטח'. אך גם אם השינוי נעשה רק אחרי החורבן, בהחלט ייתכן שבעיית היולדות עמדה לנגד עיניהם של חז"ל.

השתתפות נשים נידות ויולדות בסעודות קודשים

נלענ"ד שהסבר זה מסתדר היטב עם דרכו של הרמב"ם בכלל הסוגיות שסקרנו (שהרי לדעתו אין בכלל את הטעם של "בטלה דעתו"), והוא אפשרי אפילו לפי דרכו של רש"י (שלא הזכיר את הטעם של "בטלה דעתו" בסוגיה בניהה, ולא בכדי).

אלא שאין בכך כדי לפתור את הבעיה העיקרית של שיתוף כלל ציבור הנשים בסעודות קודשים. בעיה זו מוטלת עדיין לפתחנו לקראת חידוש אכילת הקודשים בטהרה במהרה בימינו. חלק משמעותי מאוד מההווי היהודי שלנו מבוסס על אופיים המשפחתי של חגי ישראל. כיצד ניתן לקיים חגים משפחתיים המשלבים אכילת קודשים בטהרה? האם יש הצעות לתלמידי החכמים של הדור בעניין זה?